

Z badań i doświadczeń zagranicznych

CHARAKTERYSTYKA LOKALNEJ SPOŁECZNOŚCI A STRATEGIE DZIAŁAŃ ZAPOBIEGAWCZYCH: PRAWDOPODOBIEŃSTWO PODJĘCIA W SPOŁECZNOŚCI DZIAŁAŃ PRZECIWKO PROBLEMOM ZWIĄZANYM Z ALKOHOLEM I INNYMI SUBSTANCJAMI PSYCHOAKTYWNYMI

Thomas K. Greenfield¹ i Rhonda J. Jones²

¹ Alcohol Research Group Medical Research Institute of San Francisco,
Berkeley, USA

² University of Minnesota, Minneapolis, USA

WPROWADZENIE

Istnieje szeroko rozpowszechnione przekonanie (np. Heller 1989; Wallack 1984), odzwierciedlone w wypowiedziach uczestników sympozjum w Scarborough (Giesbrecht i wsp. 1990), że między lokalnymi społecznościami mogą występować różnice istotne z punktu widzenia planowania strategii działań prewencyjnych na poziomie lokalnym. Różnice między społecznościami mają charakter wielowymiarowy (Room 1990), ale istotność znaczenia konkretnej zmiennej zależy od typu programu. Opracowano rodzajowe listy wymiarów zmienności (Kelly 1988), ale uczestnicy pierwszego sympozjum ubolewali nad faktem, że teoretyczne, a tym bardziej praktyczne definicje zmiennych nie zostały dostatecznie dopracowane (Pederson i wsp. 1990). Ten projekt badawczy opracowany został z myślą o zbadaniu jednej zmiennej o zasadniczym znaczeniu dla programów działania na poziomie społeczności lokalnych – potencjału podejmowania obywatelskich działań wobec istniejących w społeczności problemów związanych z alkoholem i innymi substancjami psychoaktywnymi.

Poziom gotowości do działań wśród członków społeczności i rodzaj działań, do jakich są zdolni, to bardzo istotne informacje dla osób planujących program osadzo-ny w społeczności lokalnej. Kelly (1988) zaleca przeprowadzenie wstępnego rozpoznania istniejącej w społeczności tradycji reagowania na problemy, by sprawdzić czy „nowe” działania przystają do dotychczasowych sposobów radzenia sobie ze spo-

łecznymi trudnościami. Jeżeli program działań zapobiegawczych będzie sprzeczny z podstawowymi wartościami społeczności, to według Kelly'ego najpewniej zakończy się fiaskiem. Jeżeli natomiast stwierdzi się, że społeczność jest tylko „nienawykła” do pewnych sposobów działania, to informacja ta sugeruje, iż takie podejście, o ile uznane zostanie za ważne dla programu, powinno być wprowadzane jako innowacja w sposób starannie zaplanowany. Na przykład, jeżeli zachodzi potrzeba podjęcia akcji obywatelskiej, a aktywizm społeczny jest „obcy” lokalnej społeczności, to pozytywne okazać się mogą wysiłki edukacyjne, podobne organizacji ruchu obrony praw obywatelskich, jaką podjął w latach pięćdziesiątych Saul Alinsky (patrz: Tjerandsen 1980).

Wiemy, że działania społeczności mogą znacznie wzmocnić raczej wąsko zakrojone programy prewencyjne, takie jak Odpowiedzialni Sprzedawcy. Mosher (1991) zauważa, że powstające oddolnie grupy obywatelskie „są szczególnie mocnymi sprzymierzeńcami w opracowywaniu i wdrażaniu programów Odpowiedzialni Sprzedawcy” (str. 17). Wstępnie należy ocenić też status działań podejmowanych przez społeczność przed rozpoczęciem programu. Jeżeli żadnych działań nie prowadzono, to „częścią zadania projektodawców programu może być zorganizowanie grupy skłonnej podjąć takie działania” (Mosher 1991, str. 17). Program edukacji obywatelskiej wbudowany w projekt działań organizujących lokalną społeczność może być wręcz niezbędny w społeczności apatycznej lub wyalienowanej. Należy jednak brać również pod uwagę możliwość, że społeczność może stosować inne, bliższe jej tradycji, sposoby wprowadzania zmian. Przekazanie inicjatywy szerokim rzeszom obywateli nie jest niezbędnym warunkiem we wszystkich kampaniach prewencyjnych. Zdarza się, że zajmujący się sprawami lokalnych społeczności naukowcy przyjmują na siebie obowiązki aktywistów społecznych i prowadzą działania przy nikłym bądź żadnym współdziałaniu członków społeczności. Dobrym tego przykładem jest wystąpienie członka zespołu badawczego przed radą miejską, które przyczyniło się do nałożenia na restauratorów obowiązku wydzielania przestrzeni dla niepalących. (Jason 1991).

Podsumowując, opracowanie empirycznych narzędzi oceny gotowości lokalnej społeczności do działania byłoby z wielu względów bardzo pomocne naukowcom zajmującym się sprawami społeczności i planującym programy działań. Dobrze byłoby mieć jakiś sposób, by ocenić z wyprzedzeniem, czy społeczność może zostać zmobilizowana do działania i jakiego wysiłku to będzie wymagało. Istniejące przed rozpoczęciem programu potrzeby rozwoju i edukacji obywatelskiej oraz preferencje danej społeczności co do sposobów działania powinny zostać ocenione w stadium planowania.

Ramy organizacyjne

Podjęte przez nas badanie działań na poziomie społeczności lokalnej obejmowało ocenę finansowanych przez nowy instytut – Marin Institute for Prevention of Alcohol and Other Drug Problems – prób organizowania społeczności w wielu ośrodkach. W owym czasie głównym zadaniem instytutu było opracowywanie i wypróbowywanie innowacyjnych strategii działań mających zapobiegać problemom powodowa-

nym przez alkohol i inne substancje psychoaktywne. W szczególności miały to być zgodne z zasadami sprawiedliwości społecznej, sugerującymi aktywne współuczestnictwo w sprawowaniu władzy (Greenfield i wsp. 1990), strategie organizowania społeczności do działania. Badanie obejmowało przeprowadzoną w społecznościach przez zespół naukowy instytutu ankietę, oceniającą zakres potrzeb i bazę wyjściową dla przyszłych programów. Istniejące w społecznościach lokalnych zespoły do spraw działań zapobiegawczych oraz zainteresowane poszczególnymi problemami grupy pomagały w planowaniu i wdrażaniu programu badawczego.

Pytania badawcze i cele

Najpierw postawiliśmy sobie pytania metodologiczne: Jak ocenić prawdopodobieństwo podjęcia działań przez społeczność i czy można określić je naukowo przy zastosowaniu adekwatnych badań psychometrycznych? Po drugie, chcieliśmy określić prawdopodobieństwo podjęcia różnych typów działań – czy społeczność przedkłada pewien rodzaj działania nad inne? Po trzecie, z punktu widzenia walidacji wyników, chcieliśmy wiedzieć, jakie są różnice w prawdopodobieństwie podjęcia działań związanych z ograniczeniem problemów alkoholowych, a jakie z ograniczeniem problemów związanych z innymi substancjami.

Po czwarte, podobnie jak Kelly (1988), mieliśmy nadzieję, że oceniając na podstawie badań ankietowych prawdopodobieństwo podjęcia przez społeczność różnych rodzajów działań w obliczu napotkania problemów z alkoholem i narkotykami, dostarczymy organizatorom akcji społecznych cennych informacji o stanie społecznej gotowości do działania. Ocena taka może pomóc przewidzieć prawdopodobieństwo pozytywnej reakcji członków społeczności na wezwanie do udziału obywateli w lokalnych akcjach zapobiegawczych.

I wreszcie, mieliśmy nadzieję dokonania ustaleń stanu wyjściowego, do którego odnosić byłoby można pomiary zmian związanych z procesem organizowania społeczności. Dość często słyszy się stwierdzenie, że „nie dysponujemy zbyt wieloma ocenami skuteczności technik organizowania społeczności” (Greenfield i wsp. 1990). Jeżeli organizowanie społeczności daje ludziom moc podejmowania skutecznych działań, to w naszym przekonaniu zwiększona chęć działania powinna być dobrym wskaźnikiem efektywności programu. Uważaliśmy, że tego rodzaju pomiar, o ile jest psychometrycznie czuły, wiarygodny i obiektywny, mógłby służyć jako użyteczny wskaźnik powodzenia programów organizowania działań w społecznościach lokalnych.

METODY

Badanie ankietowe

Dane zbierano w 25-minutowych wywiadach telefonicznych, przeprowadzonych pomiędzy lipcem 1990 a styczniem 1991, na próbie ogólnej 1895 dorosłych (≤ 18 lat)

mieszkańców podmiejskiego hrabstwa amerykańskiego, zamieszkanego przez ok. 212600 osób dorosłych. Próba zawierała nadreprezentację 65 osób deklarujących pochodzenie hiszpańskie (łączna liczba osób pochodzenia hiszpańskiego $n=140$). Z wyjątkiem tej nadreprezentacji próba zebrana została całkowicie losowo przy zastosowaniu techniki losowego wybierania numeru telefonu (98 procent gospodarstw domowych w tym hrabstwie ma telefon). Wspomagany komputerowo wywiad telefoniczny przeprowadzali w języku angielskim lub hiszpańskim przeszkoleni ankieterzy, pozostający pod superwizją instytutu. Współczynnik kooperacji (liczba zrealizowanych wywiadów dzielona przez liczbę wywiadów plus liczby odmów, odłożeń słuchawki i przerwanych połączeń) wynosił 55,8 procent. Po podziale próby na grupy zastosowano procedurę przypisywania wag dla uwzględnienia wpływu metody zbierania próby (na podstawie liczby dorosłych osób i telefonów w gospodarstwie domowym) oraz wpływu różnic demograficznych ze spisu ludności za rok 1990 (kombinacja wieku i płci oraz rasy). Efekt sposobu zbierania próby oceniono na 1,65, co dało efektywną liczebność próby około 1200. Szczegóły techniczne – patrz Jones i Greenfield (1991).

Pomiary

Wywiad obejmował wiele pomiarów wziętych z ogólnokrajowych badań ankietowych (Health and Welfare Canada 1989; Alcohol Research Group 1990; National Institute of Drug Abuse 1988). Opracowano 14-punktową skalę opinii o środkach administracyjnych (Jones i wsp. 1991), z której wyodrębniono cztery podskale preferencji: działania sił porządkowych, ograniczenia reklamy, ograniczenia dostępności oraz zaostrożenia odpowiedzialności sprzedawców.

Krótki spis działań, jakie mogliby podjąć obywatele, bazował na poglądach wielu specjalistów od psychologii społeczności lokalnych (Florin i Wandersman 1990; Heller i wsp. 1984), ale w szczególności na niedawnym studium nadawania obywatelom mocy sprawczej (Zimmerman i Rappaport 1988). Autorzy ci zdefiniowali to pojęcie jako „połączenie poczucia osobistej kompetencji z chęcią i gotowością podejmowania działań w obszarze życia publicznego” (str. 725). Wprawdzie my koncentrowaliśmy się na bardzo określonych problemach, ale podobnie jak oni opracowaliśmy „scenariusz społecznego odniesienia”, zapytując ankietowanych, jak zareagowaliby w obliczu konkretnej sytuacji.

Inwentarz Prawdopodobieństwa Podjęcia Działań rozpoczynał się od następującej wypowiedzi ankietera:

„Oto jest lista działań, jakie ludzie mogą podejmować w obliczu problemów zaistniałych w ich społeczności lub bezpośrednim sąsiedztwie. Opiszę teraz wyimaginowaną sytuację i zapytam, co myślisz, żebyś zrobił w takiej sytuacji. Wyobraź sobie, że twoja lokalna społeczność podupada z powodu używania alkoholu i narkotyków. Powiedz proszę, na ile prawdopodobne jest, że postąpiłbyś w jeden z wymienionych sposobów: Czy jest to *bardzo prawdopodobne*, *prawdopodobne*, *nieco prawdopodobne*, czy *nieprawdopodobne*.”

Po podaniu tej instrukcji odczytywano listę dziesięciu możliwych działań i punktowano je wg podanej czteropunktowej skali typu Likerta.

DZIAŁANIE

Rozważanie wyprowadzki
Omówienie problemu z sąsiadami
Zaakceptowanie istnienia problemu
Nacisk na większe zaangażowanie policji
Przyłączenie się/zorganizowanie grupy działania
Starania o reakcję mediów
Zwrócenie się do polityków
Bezpośrednia konfrontacja z szerzycielami problemu
Zwrócenie się do przywódców religijnych
Szukanie dodatkowych informacji

PROCENT

Nieprawdopodobne	Nieco prawdopodobne
Prawdopodobne	Bardzo prawdopodobne

Na podstawie danych ważonych (N = 1985)

Ryc. 1. Prawdopodobieństwo podjęcia różnego rodzaju działań w obliczu zagrożenia lokalnej społeczności degradacją.

WYNIKI

Rycina 1 zawiera podsumowanie całkowitego prawdopodobieństwa podjęcia różnych działań. Większość mieszkańców hrabstwa (60 procent) zadeklarowało, że nie zaakceptowałyby problemu, ale próbowała jakoś z nim żyć. Wprawdzie większość respondentów deklarowała, że nie pozostałaby pasywna, to jednak 67 procent uznało za nieco prawdopodobne a 27 procent za bardzo prawdopodobne rozważenie wyprowadzenia się z okolicy. Większość (58 procent) nie rozważałaby zwrócenia się do przywódców religijnych, a 50 procent nie próbowałoby bezpośredniej konfrontacji ze sprawcami problemu (tylko 14 procent uważało taką możliwość za bardzo prawdopodobną). Poza tym różne liczebnie większości deklarowały pewne prawdopodobieństwo podjęcia każdej z pozostałych siedmiu możliwości pozytywnego działania w obliczu narastającego w społeczności problemu. Najprawdopodobniejszą reakcją obywateli było omówienie problemu z sąsiadami (77 procent uznało to za co najmniej nieco prawdopodobne a 47 procent za bardzo prawdopodobne); 75 procent uznało za co najmniej nieco prawdopodobne organizowanie nacisku na władze, celem poprawy egzekwowania prawa i porządku publicznego, zwrócenie się do wybieralnych przedstawicieli władz lub przyłączenie się bądź zorganizowanie grupy, mającej na celu przeciwdziałanie problemowi. Działania takie jak zasięgnięcie szerszej informacji z bibliotek i innych źródeł oraz nacisk na media, by

poświęciły problemowi więcej uwagi, chociaż uznane przez większość za prawdopodobne, cieszyły się mniejszą popularnością wśród ankietowanych niż inne strategie aktywnego działania (patrz Ryc. 1).

Analiza czynnikowa

Analizę czynnikową 10 punktów inwentarza podjęto przy zastosowaniu SPSS (Norusis 1985). Użyto modelu czynnika wspólnego (Mulaik 1972), testując najpierw przydatność modelu (Kim i Mueller 1978). Aby ocenić siłę rozwiązań przy różnych założeniach, zastosowano dwie metody ekstrakcji (osi głównej i maksymalnej wiarygodności) oraz rotacji (varimax i oblimin), rotując czynniki o wartości własnej większej niż 1. Obie ekstrakcje z obiema rotacjami dały tę samą strukturę – czynnik ogólny, złożony z siedmiu pozycji i diadę składającą się z pozycji A, „rozważam wyprowadzenie się,” i (z negatywnym ładunkiem) pozycji C, „akceptuję występujące problemy”. Procent wariancji wyjaśnionej wynosił odpowiednio 25,1 oraz 4,6, co dawało łącznie 29,7 procent (szczegółowe informacje patrz Greenfield i wsp. 1991). Sądząc na podstawie pozycji z ładunkami większymi niż 1,41, zawartość czynnika 1 była heterogenna. Obejmował on względnie proste sposoby radzenia sobie z problemami – „porozmawiam z sąsiadami”, „zasięgnę więcej informacji”, jak również bardziej zaangażowane – „zorganizuję lub przyłączę się do grupy”, „będę wywierał nacisk na media, by zainteresowały się problemem”. Znalazło się tu również apelowanie do autorytetów zewnętrznych – „porozmawiam z przywódcami religijnymi”, „zwrócę się do lokalnych polityków” oraz „będę apelował o zwiększenie aktywności policji”.

Utworzyliśmy opartą o czynniki skalę prawdopodobieństwa podjęcia działań z siedmiu pozycji czynnika ogólnego w oparciu o równe wagi poszczególnych pozycji (Kim i Mueller 1978). Analiza rzetelności sugerowała usunięcie ze skali pozycji H, której ładunek czynnikowy był niski. Współczynnik alfa Cronbacha wynosił 0,77, co jest wystarczające dla krótkiej skali do celów badawczych. Skalę łączną skonstruowano w ten sposób, że punktacja respondenta odpowiadała średniej ocenie danej pozycji (pod warunkiem, iż przynajmniej cztery pozycje zostały wypełnione) – w skali 1 do 4. Z punktu widzenia psychometrii skala miała w próbie 1941 parametrów: średnia 2,58; odchylenie standardowe 0,70; rozkład w przybliżeniu normalny (skośność = -0,148).

Związek z innymi zmiennymi

Związki pomiędzy punktacją oceniającą prawdopodobieństwo podjęcia działań a zmiennymi demograficznymi i innymi, z rejonem hrabstwa i piciem alkoholu łącznie, opisano dokładnie w innym miejscu (Greenfield i wsp. 1991) i tutaj zostaną tylko podsumowane. Niezbyt wiele zmiennych ze stosunkowo obszernego zestawu, który mógł tłumaczyć zmienność, miało związek z prawdopodobieństwem podjęcia działań. Nawet odczuwana powaga problemów związanych z alkoholem i narkotykami nie była istotnie związana z prawdopodobieństwem przyjęcia roli aktywisty w

obliczu pogarszającej się sytuacji w lokalnej społeczności. Tylko rasa i wykształcenie wydawały się być związane z naszą skalą, ale związki te, choć statystycznie znamienne ($p < 0,01$), były raczej skromne, wyczerpując zaledwie 1 procent zmienności w obu przypadkach. Osoby pochodzenia hiszpańskiego deklarowały większe prawdopodobieństwo podjęcia działań niż inne grupy etniczne, a najniższe prawdopodobieństwo deklarowali Afroamerykanie. Większe prawdopodobieństwo podjęcia działań wobec degradacji swojej społeczności zgłaszali ludzie z wykształceniem mniej niż średnim.

Związki zmiennej podwójnej z trzema zmiennymi obywatelskiego zaangażowania zbadano przy zastosowaniu analiz kategoriycznych. Nie stwierdzono żadnych związków z prawdopodobieństwem podjęcia działań. Naszym zdaniem istnieje hipotetycznie możliwość występowania związku między prawdopodobieństwem podjęcia działań a opinią o zastosowaniu nowych środków zapobiegawczych. Z czterech podskal preferencji rodzaju środków zapobiegawczych – działania sił porządkowych, ograniczenia reklamy, ograniczenia dostępności oraz zaostrożenia odpowiedzialności sprzedawców – żadna nie korelowała znamienne z punktacją prawdopodobieństwa podjęcia działań. Tylko jedna pozycja jednej z podskal: „zwiększyć fundusze na programy szkolenia zawodowego i opiekę społeczną” korelowała znamienne z prawdopodobieństwem podjęcia działań. Związek polegał na tym, że ci, którzy byli przeciwni zwiększaniu funduszy bardziej byli skłonni do podejmowania działań.

DYSKUSJA

Wyniki naszej pracy można podsumować w następujący sposób: (1) Większość respondentów deklarowała skłonność do podjęcia szeregu aktywnych działań dla złagodzenia występujących w ich społeczności problemów związanych z używaniem alkoholu i innych substancji psychoaktywnych. Najczęściej wybierane działania obejmowały omówienie problemu z sąsiadami, pomoc w organizowaniu wewnątrz społecznej grupy dla zwalczania problemu, zwrócenie się do wybieralnych przedstawicieli władz oraz, w mniejszym stopniu, spowodowanie reakcji mediów i poszukiwanie dodatkowych informacji o problemie. Mniej osób zwracałoby się do przywódców religijnych, stawało do bezpośredniej konfrontacji z ludźmi powodującymi problemy lub pasywnie akceptowało sytuację, chociaż znacząca część respondentów rozważałaby wyprowadzenie się z okolicy. (2) Siedem pozycji z listy dziesięciu możliwych wydawało się dobrą miarą prawdopodobieństwa podjęcia działań wg samooceny respondentów. (3) Prawdopodobieństwo podjęcia działań związane jest z rasą i wykształceniem respondenta. Osoby pochodzenia hiszpańskiego były nieco bardziej skłonne do podejmowania działań w obliczu degradacji swojej społeczności lokalnej niż biali i Afroamerykanie. Respondenci o wykształceniu mniej niż średnim również byli nieco bardziej skłonni do działania niż osoby lepiej wykształcone.

W naszym badaniu osoby pochodzenia hiszpańskiego bardziej niż inne grupy etniczne w hrabstwie skłonne były deklarować chęć podejmowania działań w swojej

społeczności. Dla żyjącej w bogatej społeczności lokalnej populacji osób pochodzenia hiszpańskiego, która jest słabiej wykształcona i w wielu przypadkach zamieszkuje uboższe dzielnice mieszkaniowe, przetykane zabudowaniami zakładów przemysłu lekkiego, przedstawiane scenariusze były raczej bardziej prawdopodobne i „bliższe domu”. Co ciekawe, przed rozpoczęciem naszych badań, w rejonie hrabstwa najgęściej zamieszkanego przez Latynosów nastąpiła mobilizacja wokół problemu narkotykowego, związanej z tym przestępczości i niedostatku policyjnych patroli. Nasz pomiar odzwierciedlił rdzenny „aktywizm” tej populacji.

Wyniki te, mimo wstępnego charakteru, niosą ze sobą implikacje dla planowania i wdrażania działań interwencyjnych, osadzonych w lokalnej społeczności. Po pierwsze, sugerują, że takie konstrukcje pojęciowe jak „prawdopodobieństwo podjęcia działań” mogą stanowić istotny wymiar życia lokalnej społeczności i powinny być brane pod uwagę przy planowaniu programów interwencji. Pomiar taki może dostarczyć cennych informacji na temat tych podgrup w społeczności, które mają znajomość problemów alkoholowych i narkotykowych z „pierwszej ręki”. Grupy, których problemy takie dotyczą najbardziej, mogą, o ile zostaną włączone w proces planowania w początkowych stadiach, mieć zasadnicze znaczenie w mobilizowaniu i angażowaniu innych segmentów społeczności lokalnej. Jest to proces, który wymaga dalszych badań.

Po drugie, uważamy, że pomiary, w rodzaju określania prawdopodobieństwa podjęcia działań przez społeczność, mogą dostarczyć wglądu w przyczyny, dla których programy mają różną siłę oddziaływania w różnych lokalizacjach. Wyższe wyniki tych pomiarów wśród mieszkańców niektórych społeczności objętych interwencją mogą znamionować istnienie oddolnej aktywności społecznej, tak jak to miało miejsce w naszym badaniu. Jeżeli tak jest istotnie, to skutki oddziaływania programów mogą różnić się w stopniu, w jakim programy te są komplementarne wobec istniejącej już w społeczności aktywności oddolnej.

Po trzecie, skale takie, jakich użyliśmy w tym badaniu, mogą być pomocą dla grup obywatelskich i społecznościowych w ocenie własnych wysiłków. Otrzymane przy ich zastosowaniu dane mogą stanowić dla nich istotną informację zwrotną o tym, do których segmentów społeczności mogą się zwrócić o wsparcie, które grupy w społeczności będą odporne wobec wysiłków dla zmniejszenia problemów alkoholowych i narkotykowych i jakie typy działań będą najbardziej stosowne w ich społeczności. Niestety nie mieliśmy okazji użycia tej skali dla oceny wyników programu interwencji w objętych programem społecznościach. Wkrótce po zakończeniu badań stanu wyjściowego (które z pożytkiem wykorzystano przy ocenie potrzeb społeczności lokalnych) instytut napotkał znaczne trudności finansowe i ocena podejmowanych przezeń działań na rzecz zorganizowania tych społeczności została zaniechana. Chcemy tu odnotować, że przekonanie organizatorów działań społecznych do takich nowinek metodologicznych może okazać się trudne; ilościowa ocena wyników programu interwencyjnego bywa często (choć nie zawsze) odbierana przez aktywistów jako zbędna czy wręcz nieetyczna. Jak zauważył Room (1990) program badawczy i program działania stanowią często mieszaną niestabilną.

Na podstawie tych wstępnych wyników stwierdzić jednak można, że „prawdopodobieństwo podjęcia działań” jest konstrukcją pojęciową zasługującą na dalsze badania. Nasza skala powstała na podstawie reakcji na sytuacje hipotetyczne. Zważywszy na wymaginowany charakter przedstawionych scenariuszy, nie możemy być pewni, czy mieszkańcy zareagowaliby w przedstawiony przez siebie sposób, gdyby rzeczywiście doszło do procesu degradacji ich społeczności. Możemy jedynie powiedzieć, że dla niektórych społeczności objętych tym badaniem przedstawiony scenariusz miał charakter bliski rzeczywistości. Przyszłe badania mogą podjąć problem opracowania narzędzi mierzących reakcje obywateli na rzeczywistość ich otoczenia i wydarzenia w nim zachodzące: wielkie tablice ogłoszeniowe, kierujące swój przekaz do mniejszości etnicznych lub młodzieży, handel narkotykami na terenach szkolnych i tym podobne. Niska liczebność obserwowanych w tym badaniu związków zaskoczyła nas. Potrzeba większej liczby badań nad ewentualnymi korelacjami, aby lepiej ocenić rzetelność konstrukcji pojęciowej „prawdopodobieństwa podjęcia działań” i zrozumienia jej użyteczności w badaniach nad zapobieganiem problemom powodowanym przez alkohol i inne substancje psychoaktywne. Zastosowanie tej konstrukcji w połączeniu z bardziej jakościowymi narzędziami badawczymi będzie również niezwykle istotne dla tego przedsięwzięcia.

PIŚMIENICTWO

1. Alcohol Research Group. *National Alcohol Survey (questionnaire)*. Berkeley, Calif.: Institute of Epidemiology and Behavioral Medicine, Medical Research Institute of San Francisco, 1990.
2. Florin, P., and Wandersman, A. *An introduction to citizen participation, voluntary organizations, and community development: Insights for empowerment through research*. American Journal of Community Psychology 18(1):41-54, 1990.
3. Giesbrecht, N.; Conley, P.; Denniston, R.W.; Gliksman, L.; Holder, H.; Pederson, A.; Room, R.; and Shain, M., eds. *Research, Action, and the Community: Experiences in the Prevention of Alcohol and Other Drug Problems*. OSAP Prevention Monograph No. 4. DHHS Pub. No. (ADM)89-1651. Washington, D.C.: Supt. of Docs., U.S. Govt. Print. Off., 1990.
4. Greenfield, T.K.; Huff, C.; Jones, R.; and Wechsler, R. Fourth case study: *Community organizing to reduce alcohol and drug problems in Marin County, California*. Proceedings: Evaluating Community Prevention Strategies: Alcohol and Other Drugs. San Diego: UCSD Extension, Alcohol and Other Drug Studies, University of California, San Diego, 1990.
5. Greenfield, T.K.; Jones, R.J.; and Hartka, E. „*Community Readiness for Pre-vention Action: Its Relationship to Demographics, Alcohol Use Patterns, and Prevention Policy Opinions in a Telephone Survey of a Western U.S. County*.” Paper presented at the 17th Annual Alcohol Epidemiology Symposium of the Kettil Bruun Society for Social and Epidemiological Research on Alcohol, Sigtuna, Sweden, June 9-14, 1991.
6. Health and Welfare Canada. *National Alcohol and Drug Survey (questionnaire)*. Ottawa, Ontario: Health Promotions Studies Unit, 1989.

7. Heller, K. *The return to community*. American Journal of Community Psychology 17(1):1-15, 1989.
8. Heller, K; Price, R.H.; Reinharz, S.; Riger, S.; and Wandersman, A. *Psychology and Community Change: Challenges of the Future*. (2d ed.) Homewood, Ill.: ` Dorsey, 1984.
9. Jason, L.A. Participating in social change: *A fundamental value for our discipline*. American Journal of Community Psychology 19(1):1-16, 1991.
10. Jones, R.J., and Greenfield, T.K. *Alcohol and Other Drug Use and Problems in Marin County, California: Results from a General Population Survey*. San Rafael, Calif.: The Marin Institute for the Prevention of Alcohol and Other Drug Problems, 1991.
11. Jones, R.J.; Greenfield, T.K.; and Graves, K. „*Race, Socio-economic Status, and Public Support for Alcohol/Drug Prevention Policies and Strategies -Results from a Large Telephone Survey in a Western U.S. County.*” Paper presented at the 17th Annual Alcohol Epidemiology Symposium of the Kettil Bruun Society, Sigtuna, Sweden, June 9-14, 1991.
12. Kelly, J.G. *A Guide to Conducting Prevention Research in the Community: First Steps. Prevention in Human Services*. New York: The Haworth Press, 1988.
13. Kim, J-O., and Mueller, C.W. *Factor Analysis: Statistical Methods and Practical Issues*. Beverley Hills, Calif.: Sage, 1978.
14. Mosher, J.F. *Responsible Beverage Service: An Implementation Handbook for Communities*. Palo Alto, Calif.: Health Promotion Resource Center, 1991.
15. Mulaik, S.A. *The Foundations of Factor Analysis*. New York: McGraw-Hill, 1972. National Institute on Drug Abuse. National Household Survey on Drug Abuse (questionnaire). Rockville, Md.: NIDA Division of Epidemiology and Prevention Research, 1988.
16. Norusis, M.T. *SPSSX Advanced Statistics Guide*. New York: McGraw-Hill, 1985.
17. Pederson, A.; Roxburgh, S.; and Wood L. *Conducting community action research*. In: Giesbrecht, N.; Conley, P.; Denniston, R.W.; Gliksman, L.; Holder, H.; Pederson, A.; Room, R.; and Shain, M., eds. *Research, Action, and the Community: Experiences in the Prevention of Alcohol and Other Drug Problems*. OSAP Prevention Monograph No. 4. DHHS Pub. No. (ADM)89-1651. Washington, D.C.: Supt. of Docs., U.S. Govt. Print. Off., 1990. pp. 265-285.
18. Room, R. *Community action and alcohol problems: The demonstration project as an unstable mixture*. In: Giesbrecht, N.; Conley, P.; Denniston, R.W.; Gliksman, L.; Holder, H.; Pederson, A.; Room, R.; and Shain, M., eds. *Research, Action, and the Community: Experiences in the Prevention of Alcohol and Other Drug Problems*. OSAP Prevention Monograph No. 4. DHHS Pub. No. (ADM)89-1651. Washington, D.C.: Supt. of Docs., U.S. Govt. Print. Off., 1990. pp. 1-25.
19. Tjerandsen, C. *Education for Citizenship: A Foundation's Experience*. Santa Cruz, Calif.: Emile Schwartzhaupt Foundation, Inc., 1980.
20. Wallack L.M. *Practical issues, ethical concerns, and future direction in the prevention of alcohol-related problems*. Journal of Primary Prevention 4:199-224, 1984.
21. Zimmerman, M.A., and Rappaport, J. *Citizen participation, perceived control, and psychological empowerment*. American Journal of Community Psychology 16(5): 725-749, 1988.